

V METEŽU ZGODOVINE – Pozabljena zgodba

Koncentracijsko taborišče v Viscu

Visco, občina videmske pokrajine, po površini med najmanjšimi v Italiji, se od leta 2001 ukvarja tudi z vprašanjem določitve namembnosti opuščenih vojašnic – nekdanjega koncentracijskega taborišča Visco. To so ogromne in naglo propadajoče površine, ki so še vedno v državnih posesti oziroma v nekaterih primerih v lasti občin. Do zdaj se še ni uresničil predlog, da bi jih namenili za potrebe civilnega prebivalstva.

V primeru Visca gre za 120.000 kvadratnih metrov veliko območje, kjer je več stoletij potekala meja. Tu je skoraj v celoti ohranjena prvotna urbanistična in arhitektonska oblika koncentracijskega taborišča, ki je delovalo od februarja do septembra 1943 in bilo zgrajeno za ljudi, zajete v Jugoslaviji.

Tu se soočamo s šestimi stoletji zgodovine sui generis brez primere, skorajda nedojemljive za današnji čas. Prizadevati si moramo, da je ne bi brezglavo in namerno obšli zaradi nevednosti, v želji, da jo potisnemo na rob kljub občutku krivde; da se s tem, ko z njo manipuliramo, izognemo neprijetnim vprašanjem; da gledamo na dobiček v domačem mikrokoslu, ne pa na kulturne razsežnosti, katerih pomen sega dlje od samega kraja, regije in države.

Če ga opazujemo iz vseh zornih kotov, celo z ideološkega gledišča, polnega predsodkov, pa prostor za nekaj sto metri ravne površine (z zdajšnjimi vojašnicami, še prej pa s taboriščem) odstira poseben svet. Treba mu je prisluhniti, saj sicer res lahko postane navaden prostor z nekaj sto metri bolj ali manj redko porasle zemlje, ki zgolj zaseda ta prostor, ne glede na to, da je dramatično zaznamoval usodo ljudi.

Tu ni šlo za »dobro mejo«, kakor jo je označil furlanski pesnik Celso Macor, in za sinergijo z mejaši, ampak za nedodelan prostor, ki se je naduto postavljal med narode in močno pogojeval njihove medsebojne odnose in skupno bivanje. Ko je na začetku 14. stoletja meja razdelila beneška ozemlja na zahodu in goriško grofijo na vzhodu, je nastalo stičišče med beneško-latin-skim, slovanskim, nemškim in madžarskim svetom. Meja je povzročila pozitivne spremembe, na primer v umetnosti in trgovini na drobno,

Sizifovo delo

Prizadevanja za ohranitev fašističnega taborišča v Viscu (v slovenščini tudi Višek) so bila za zgodovinarja Ferruccio Tassina, vodjo društva Terre sul confine, zelo pogosto pravo sizifovo delo. V Italiji, ki je vedno rada obsojala grozote nacističnega režima, je bilo spominjanje na zločine fašističnih oblasti najpogostejše zelo težko delo. To se žal iz dneva v dan dokazuje tudi na primeru taborišča v vasi nedaleč od Palmanove. Tassin se z vprašanjem taborišča ukvarja že od leta 2001, odkar je nekdanje taborišče prešlo iz državne v občinsko last. Kljub svojim nenehnim prizadevanjem za ovrednotenje tega območja je Tassin pri občinskih oblasteh vselej naletel na gluha ušesa.

kakor tudi negativne pojave. Sem lahko prištevamo tihotapstvo, bandidizem, ki je cvetel zaradi odsotnosti moderne državne organizacije, manjše spore, ki so jih podžigali mogočniki v posebnih okoliščinah (prestopanje meje, ropanje živine, carinski spori, izterjava davkov in podobno).

Pod Napoleonom je meja postala premična in torej spremenljiva. Spet se je utrdila po dunajskem kongresu (1815), ko je ločila Ilirsko kraljestvo na vzhodu in Lombardsko-beneško kraljestvo na zahodu, vendar vse to v okviru Avstrijskega (od leta 1867 Avstro-ogrskega) cesarstva. Leta 1915 je prišlo do italijanske zasedbe. Na mestu, kjer so potem postavili vojašnice, so sprva kar pod šotori uredili bolnišnico. Po bitki pri Kobridu leta 1917 je nastalo taborišče Borgo Piave s 400 begunci, ki so se zaradi fronte umaknili z levega brega te reke. Po prvi svetovni vojni je bilo tam artilerijsko skladišče, leta 1914 pa vojašnica s kovačnico za izdelavo podkev. Ta je opremila konjeniške edinice, ki so sodelovale pri napadu na Jugoslavijo 6. aprila 1941.

Od februarja do septembra 1943 je bilo tu koncentracijsko taborišče. Zavzemalo je veliko večjo površino od zdajšnjih približno 120.000 kvadratnih metrov. Delovalo je v okviru brezumnega procesa raznarodovanja Slovencev (čeprav so bili

Spomenik v nekdanjem taborišču Visco

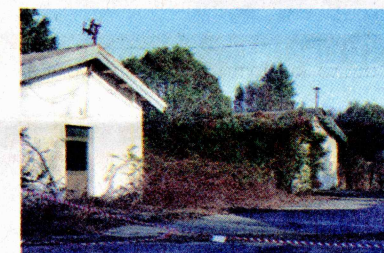
med interniranci tudi Srbi, Hrvati, Bosanci, Črnogorci in drugi), kamor moramo prišteti tudi taborišča v Gorici, Zdravščinah in Fossalonu (obe na Goriškem), Gonarsu (na Videmskem), Monigu (Treviso), Boscochiesanuovi (Padova).

Pozneje je bilo tam skladišče Wehrmachta. Leta 1944 je skupina približno tridesetih partizanov pod vodstvom Ilaria Tonellija (Martella) v drzni akciji odpeljala tovornjak s prikolico, polno orožja. Skupil jo je edinole Rolf, lepo rejeni volčjak

marešala, ki je poveljeval objektu. Bil je namreč izurjen, da napade tiste, ki nosijo orožje. Leta 1945 so Angleži tu razorožili od 15.000 do 20.000 četnikov.

Po vojni so vojašnico poimenovali po Luigiju Sbaizu, vojaku, ki je v bojih v severni Italiji sodeloval z zavezniškimi silami. Po smrti so ga odlikovali z zlato medaljo. Leta 1947 so v objektu domovali finančni stražniki in karabinjerji, ki so kmalu potem šli službovat v Gorico. Nato je tu služilo vojsko na tisoče mladih iz vse Italije, kar je trajalo do leta 1996. Objekt je leta 2001 prevzela občina Visco.

Ob vsem tem je težko zavrnil predlog za ohranitev tistega, kar je ostalo od taborišča (vojašnica je le majhen del tega). Tu je treba izdelati predvsem načrt za »obmejni muzej«, ki si ga avtor tega zapisa zamišlja v stavbi nekdanje avstrijske carinarnice. To zamisel podpira več razumnikov, začenši z Borisom Pahorjem. Šlo naj bi za dinamični muzej, ne pa za kup starih predmetov, za študijski prostor, kraj, kjer bi razpravljali in kresali mnenja. Lahko bi razpravljali o vplivu evropskega duha, na primer v času beneško-avstrijske vojne pri Gradišču (1615–1617), o srednjeevropskem prostoru, značilnostih balkanskega, skandinavskega in ne nazadnje

Ostanki barak v Viscu danes

Kako je delovalo taborišče v Viscu?

Vojašnica Borgo Piave je bila v taborišče preurejena januarja leta 1943. Najprej je bilo načrtovano, da naj bi taborišče sprejelo 10.000 internirancev. Zaradi logističnih težav so to število znižali za polovico, čeprav je bila dejanska zmogljivost še manjša. Taborišče je bilo postavljeno ob načrtu italijansko-nemško-ustaškega napada, ki naj bi potekal januarja 1943 in naj bi odstranil vse civilne prebivalce ter člane slovenskega in hrvaškega odpora. Tja (in na Rab) naj bi torej šli vsi interniranci po ofenzivah na slovensko-hrvaški meji. Dejansko pa je v Visco prišlo predvsem veliko transportov: z Raba, iz Gonarsa, Moniga in iz Belgijske vojašnice v Ljubljani. V koncentracijskem taborišču je v šestih mesecih delovanja (februar–september 1943) umrlo 25 ljudi. Vzrok za dokaj majhno umrljivost v taborišču ni bila boljša preskrba z živili, ampak predvsem boljše življenjske razmere. Po italijanski kapitulaciji je prišlo do evakuacije taborišča. Pred Nemci je zbežalo skoraj 3.000 internirancev, ki so Visco zapustili v smeri Romansa, Gradišča in Mirna ter osvobojenega partizanskega ozemlja.

mediteranskega sveta. V tem kraju ne bi preučevali samo teh pojavov, ampak bi dali tudi možnost strokovnjakom, da se s študijskim pristopom zazrejo v zgodovino; ne gre toliko za podoživljanje zgodovinskih trenutkov kakor za izluščanje najsvetlejših človeških lastnosti na kulturnem torišču, predvsem tistih, ki so osredotočene na medčloveške stike.

Ferruccio Tassin
(prevod iz italijanščine Ivan Vogrič)